

Страсбург, 5 грудня 2025 року

Неофіційний переклад *

CEPEJ(2025)16

ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ З ПИТАНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ (СЕРЕЈ)

КОНТРОЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК ДЛЯ СПРІЯННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Цей документ було ухвалено СЕРЕЈ на її 45-му пленарному засіданні (4–5 грудня 2025 року).

© СЕРЕЈ, Рада Європи, 2025. Усі права захищено. Документ не може бути відтворений, перекладений, розповсюджений, проданий або іншим чином використаний без попереднього письмового дозволу. Для подання запиту на отримання такого дозволу або з інших питань звертайтеся до СЕРЕЈ, Ради Європи, за адресою: CEPEJ@coe.int

Цей документ підготовлено на основі матеріалу, розробленого Гелен Берроуз (Сполучене Королівство) та Вів'єн Вайт (Франція) для СЕРЕЈ-GT-QUAL.

* Цей переклад підготовлено відділом міжнародного співробітництва Верховного Суду.

Зміст

Передмова	3
ВСТУП.....	4
ДОСТУП ДО ЗАГАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	5
Інформація, що оприлюднюється	5
Канали комунікації	7
ФІНАНСОВА ДОСТУПНІСТЬ.....	8
Безоплатна правнича допомога.....	8
Судові збори, витрати та податки	9
Гонорари адвокатів і експертів	9
ФІЗИЧНА ДОСТУПНІСТЬ	10
Особиста участь у судовому засіданні.....	10
Цифровізація досудового етапу / етапу розгляду справи.....	10
Участь у судовому засіданні онлайн ⁷	12
Альтернативне вирішення спорів (ADR)	12
ДОСТУПНІ СУДОВІ ЗАСІДАННЯ.....	13
Усні перекладачі та переклад жестовою мовою.....	14
Особи, які беруть участь у справі без представника	14
Вразливі групи	14

Передмова

Доступ до правосуддя передбачає можливість для всіх осіб звертатися до незалежних і безсторонніх судів із правовими вимогами та захищати їх. Уже згаданий у статті 8 Загальної декларації прав людини та статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, доступ до правосуддя також закріплений у Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ) та низці інших конвенцій¹. Стаття 6 ЄКПЛ гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, а стаття 13 вимагає забезпечення ефективних засобів правового захисту для осіб, чиї конвенційні права було порушено. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) наголошує, що право на справедливий суд включає можливість ефективної участі в судовому провадженні.²

Надання доступу до інформації, безоплатної та своєчасної правової допомоги, доступу до судів або альтернативних механізмів вирішення спорів є вирішальним для ефективної реалізації цих гарантій і, ширше, для підтримання та зміцнення поваги й довіри до правосуддя та верховенства права. Для розуміння та врахування конкретних потреб і особливих обставин кожного учасника процесу сприяння доступу до правосуддя потребує орієнтованого на користувача підходу. Це передбачає:

- проактивну взаємодію держави з громадянами з метою з'ясування їхніх потреб і забезпечення розуміння ними своїх юридичних прав, обов'язків та способів участі в правовому/судовому процесі;
- фінансову доступність правосуддя, зокрема надання державної допомоги тим, хто інакше був би позбавлений права на справедливий розгляд справи;
- можливість для осіб звертатися до судів особисто або дистанційно/в цифровому форматі;
- забезпечення судами умов, за яких усі особи, зокрема вразливі групи, можуть подолати системні бар'єри та безпечно й ефективно брати участь у судовому провадженні.

У ширшому контексті для належного реагування на потреби користувачів органам судової влади необхідно розуміти їхні очікування. Цього можна досягти шляхом періодичного проведення опитувань³ серед населення, що дає змогу зібрати необхідну інформацію та оцінити ефективність і/або потребу в політиках і стратегіях, пов'язаних із забезпеченням доступності.

Хоча багато країн продовжують впроваджувати законодавство, внутрішні

¹ Зокрема, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенція про права дитини (1989) та Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006).

² *Stanford v. the United Kingdom* (заява № 2341/94).

³ У цьому контексті Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) розробила Посібник з проведення опитувань щодо рівня задоволеності користувачів судів.

нормативні документи та практики для сприяння доступу до правосуддя, як внутрішні, так і зовнішні користувачі системи зазначають, що для частини осіб правосуддя й надалі залишається недоступним. Серед причин найчастіше називають нестачу інформації, фінансову недоступність, відсутність професійних консультацій і підтримки, обмежені можливості дистанційного доступу та складність процедур.

З огляду на це Робочій групі з питань якості правосуддя (CEPEJ-GT-QUAL) Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) було доручено розглянути практичні та ефективні рішення для забезпечення доступу до правосуддя.

ВСТУП

Цей контрольний перелік має на меті сприяти забезпеченню доступу до правосуддя, надаючи можливість суб'єктам формування політики, органам, відповідальним за здійснення правосуддя (головам судів, керівникам апаратів судів), а також іншим працівникам суду проаналізувати й оцінити, наскільки чинні та запропоновані підходи, політики, практики і процедури забезпечують належний доступ до правосуддя. Контрольний перелік, поділений на чотири тематичні розділи, ґрунтується на підході, орієнтованому на користувача, що дозволяє краще зрозуміти потреби осіб, які звертаються за правосуддям, і належним чином реагувати на них на кожному етапі правового та судового процесу.

1. Доступ до загальної інформації — доступ до інформації є необхідною умовою для того, щоб люди могли розуміти свої права та обов'язки, а також орієнтуватися в правовому й судовому процесі. У контрольному переліку враховується доступність для громадськості інформації про нормативно-правову базу, зокрема про права та обов'язки, правовий і судовий процес, зразки документів і форм, а також судову практику (судові рішення), через канали та мовою, зрозумілою користувачам.
2. Фінансова доступність — з урахуванням витрат, пов'язаних із судовим захистом, і необхідності забезпечити кожному можливість звернутися до суду та захищати свої права без надмірного фінансового тягаря, контрольний перелік спрямований на визначення того, чи мають особи з обмеженими фінансовими можливостями реальний доступ до правової допомоги та консультацій.
3. Фізичний доступ — стосується того, чи мають усі особи можливість без надмірних труднощів і затримок отримати доступ до публічних послуг у сфері правосуддя, зокрема до судів та інших механізмів вирішення спорів, як безпосередньо, так і дистанційно.

4. Доступність судових слухань — передбачає забезпечення всім учасникам процесу справедливої можливості бути вислуханими, а також наявність належних умов для цього, зокрема надання необхідної підтримки та застосування адаптованих процедур, особливо для вразливих осіб.

З огляду на зростання цифровізації та її вплив, у контрольному переліку враховано, яким чином вона може сприяти доступу до правосуддя, зокрема через надання громадянам можливості подавати позови або відстежувати перебіг справи онлайн, отримувати доступ до судових рішень, брати участь у провадженні та дистанційно взаємодіяти із судами. Водночас у контрольному переліку порушується питання

«цифрового розриву», коли окремі групи — зокрема люди похилого віку, домогосподарства з низькими доходами або особи, які не володіють цифровими навичками, — можуть стикатися з додатковими труднощами у доступі до цифрових інструментів і послуг та їх ефективному використанні.

З метою надати респондентам орієнтири для дій у сферах, де можливе покращення доступу до правосуддя, контрольний перелік також містить приклади належних практик і успішних стратегій, впроваджених у державах-членах Ради Європи.

ДОСТУП ДО ЗАГАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Доступ осіб до інформації про свої права, обов'язки та правовий процес є необхідною передумовою для розуміння того, якими шляхами можна звернутися за правосуддям і як діяти в межах кожного з них. Інформація має бути точною, повною й актуальною, а також надаватися через канали та способи, що є легко доступними для всіх. Доступність передбачає також зрозумілість інформації: вона повинна бути викладена чітко, без надмірного використання складної юридичної термінології та з урахуванням різного рівня можливостей і потреб аудиторії, для якої ця інформація призначена.

Інформація, що оприлюднюється

1. Чи оприлюднюються для громадськості такі види інформації:
 - a. Законодавство в цілому (закони та підзаконні нормативно-правові акти)?
 - b. Судова практика та судові рішення?
 - c. Юридичні права та обов'язки осіб щодо:
 - матеріальних прав (наприклад, у сфері кримінального, цивільного, адміністративного, сімейного, споживчого та трудового права);
 - процесуальних прав (наприклад, право на справедливий суд, правову допомогу/представництво, отримання інформації про

свою справу та механізми оскарження);

- юридичних обов'язків (наприклад, дотримання законів, правдивість показань, явка до суду та виконання обов'язків присяжного);
- шляхи отримання доступу (наприклад, до безоплатної правової допомоги та способів отримання правової інформації і консультацій)?
- Якщо ні, доцільно врахувати такі належні практики:
 - поширення інформаційних брошур і буклетів у паперовій та/або електронній формі з роз'ясненням законодавства та судового процесу, зокрема судових витрат;
 - створення або підтримка центрів і служб очного прийому, інтерактивних онлайн-сервісів та/або телефонних служб, укомплектованих фахівцями з юридичною освітою, які можуть надавати правову та процесуальну інформацію та консультації;
 - надання загальної інформації онлайн — через вебсайти міністерств, судів та інших органів сфери правосуддя з урахуванням вимог до публікації матеріалів в інтернеті;
 - розміщення на вебсайті Міністерства юстиції інформації для потерпілих, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, а також про медіацію та інші альтернативні способи вирішення спорів (ADR);
 - надання інформації на місцевому рівні — через місцеві центри доступу до права та місцеві служби підтримки потерпілих;
 - розроблення та впровадження стратегії оприлюднення відібраних судових рішень⁴.

d. Функціонування судів і судового процесу?

- Якщо ні, доцільно врахувати такі належні практики:
 - розміщення на вебсайтах судів інформації про роботу суду, судові підрозділи, ресурс «Віртуальний тур 360°» для підготовки до судового засідання та його відвідування, а також інформації про дистанційні судові засідання, відповідні рекомендації тощо.

e. Зразки процесуальних документів?

f. Роз'яснення щодо порядку подання заяви (позову) до суду та необхідних супровідних документів?

⁴ У цьому контексті див. збірник Ради Європи «Питання для врахування під час оприлюднення судових рішень».

- g. Контактні дані суду та перелік супутніх служб підтримки, які можуть знадобитися особам?
- h. Інформація про порядок отримання безоплатної правової допомоги та/або іншої правової допомоги за зниженою вартістю?
- i. Актуальний перелік адвокатів, баристерів, медіаторів та інших фахівців із альтернативного вирішення спорів?

2. Чи є ця інформація:

- a. Викладеною зрозумілою, простою мовою?⁵
- b. Адаптованою для різних аудиторій (наприклад, дітей, осіб із різним рівнем розуміння, осіб з інвалідністю, мігрантів, біженців або шукачів притулку, які розмовляють іншою мовою)?
 - Якщо ні, доцільно врахувати такі належні практики:
 - адаптація інформації для неповнолітніх, зокрема створення освітніх платформ для дітей, сторінок у соціальних мережах, вебсайтів, дружніх до дітей, спеціалізованих гарячих ліній;
 - адаптація інформації для постраждалих від домашнього насильства, зокрема створення центрів підтримки, гарячих ліній або спеціалізованих вебсайтів.

Канали комунікації

3. Які канали використовуються для інформування громадськості:

- a. Інформаційна стійка в суді та/або міністерстві юстиції?
- b. Телефонні лінії суду, міністерства юстиції та/або іншого державного органу?
- c. Спеціалізовані «гарячі лінії» та/або служби підтримки для окремих категорій осіб, зокрема неповнолітніх або постраждалих від насильства?
- d. Вебсайти суду, міністерства юстиції та/або іншого державного органу?
- e. Сторінки в соціальних мережах, що ведуться судами та/або міністерством юстиції?
- f. Друковані матеріали, підготовлені та розповсюджені судами та/або міністерством юстиції?
- g. Регулярні публічні заходи з правової просвіти, що проводяться судами

⁵ Див., наприклад: «Для кращої інтеграції користувачів у судові системи: керівні принципи та порівняльні дослідження щодо центральної ролі користувача у цивільному судочинстві, а також щодо спрощення та зрозумілості мови у спілкуванні з користувачами» (СЕРЕJ, 2021).

та/або міністерством юстиції для різних цільових аудиторій?

4. Чи проходять працівники апарату суду підготовку з надання користувачам суду практичної інформації (не правової інформації чи юридичних консультацій)?
 5. Чи отримують сторони інформацію про стадію, на якій перебуває їхнє провадження:
 - a. Опосередковано через свого адвоката або іншого представника?
 - b. Безпосередньо поштою?
 - c. Безпосередньо електронною поштою, через вебсайт або онлайн-застосунок?
 - d. Безпосередньо під час особистого звернення — усно від працівників апарату суду?
-

Фінансова доступність

Важливою передумовою реалізації права особи на справедливий суд, гарантованого статтею 6 ЄКПЛ, є фінансова доступність судового процесу. Вона є невід'ємною складовою загальної доступності правосуддя, адже якщо витрати на звернення до суду перевищують фінансові можливості осіб, правосуддя фактично стає недосяжним. Держави повинні постійно приділяти увагу цьому питанню, виявляючи та усуваючи будь-які «розриви» між потребами населення та наявними послугами.

Хоча окремі категорії осіб отримують безоплатну правничу допомогу, більшість людей не мають права на державну підтримку (наприклад, через перевищення встановленого рівня доходу) і змушені самотійно оплачувати вартість правничої допомоги; судові збори та/або інші обов'язкові платежі; послуги інших фахівців, зокрема нотаріусів та експертів; а також супутні витрати, включаючи проїзд до суду та назад. У деяких країнах розмір таких витрат може визначатися суддею.

Безоплатна правничадопомога

1. Чи можуть учасники судового процесу, які не мають достатніх фінансових можливостей, отримати правничу допомогу та представництво безоплатно або за зниженою вартістю?
 - a. Якщо так, чи поширюється це на всі галузі права?
2. Чи покриває безоплатна правнича допомога всі витрати, пов'язані з веденням або захистом справи (зокрема правничі консультації до відкриття провадження, послуги експертів, перекладачів, підготовку документів, представництво в суді тощо)?
3. Чи надають члени адвокатури безоплатні правничі консультації та

представництво (так звану допомогу *pro bono*)?

а. Якщо ні, доцільно розглянути такі належні практики:

- і. запровадження внутрішнього нормативного документа / порядку, спрямованого на формування культури надання безоплатних попередніх правничих консультацій адвокатами приватної практики, із заохоченням участі шляхом публічного визнання їхнього внеску;
- іі. за потреби — формалізацію партнерства із судовими органами та правничою спільнотою сусідньої держави з метою надання безоплатних попередніх транскордонних правничих консультацій двомовними правниками відповідних країн.

4. Чи врегульовано поєднання безоплатної правничої допомоги та страхування судових витрат?
5. Чи можуть консультації та підтримка, що фінансуються в межах безоплатної правничої допомоги, надаватися онлайн?
6. Чи може процедура призначення безоплатної правничої допомоги здійснюватися повністю або частково онлайн?
7. Чи надається безоплатна правнича допомога окремим категоріям осіб (зокрема постраждалим від домашнього чи сексуального насильства або обвинуваченим у кримінальному провадженні) незалежно від їхнього фінансового стану?

Судові збори, витрати та податки

1. Чи можуть судді враховувати витрати сторін на провадження, обмежуючи обсяг процесуальних дій, що мають бути здійснені (зокрема призначення експертизи, внесення авансового платежу на депозитний рахунок суду тощо)?
2. Якщо так, чи застосовується така можливість регулярно чи лише інколи?
3. Чи врегульовано витрати на провадження?
4. Чи можуть суди:
 - а. звільняти від сплати зборів/податків у разі, якщо їх сплата спричинить фінансові труднощі?
 - б. визначати, які витрати підлягають сплаті кожною зі сторін? Якщо так, чи застосовується така можливість регулярно чи лише інколи?

Гонорари адвокатів і експертів

1. З метою забезпечення поінформованості клієнтів щодо вартості правничої допомоги, чи зобов'язані адвокати інформувати клієнтів про розмір гонорару та укладати з ними відповідні договори?

2. Чи передбачені законодавством процедури оскарження розміру винагороди, встановленої адвокатами та експертами?
-

Фізична доступність

Особиста участь у судовому засіданні

1. Чи розташовані суди таким чином, щоб кожен міг дістатися до них без надмірних труднощів, пов'язаних із проїздом?
2. Чи можуть судові засідання проводитися в інших місцях поза основним місцезнаходженням суду?
3. Чи забезпечено зрозумілі вказівники та навігацію для всіх осіб, які входять до будівлі суду?
4. Чи мають особи з інвалідністю та люди похилого віку безперешкодний доступ до суду, зокрема спеціально відведені місця для паркування та пандуси?
5. Чи існують транспортні можливості, що допомагають особам дістатися до суду?
6. Чи надаються послуги догляду за дітьми для осіб, які відвідують суд?
7. У разі потреби, чи супроводжують працівники суду осіб похилого віку або осіб з інвалідністю до зали судового засідання чи допомагають їм дістатися до неї?
8. Чи належним чином обладнані зали очікування та зали судових засідань і чи відповідають вони належному стандарту?⁶
9. Чи організовано зали очікування таким чином, щоб сторони, інтереси яких є протилежними, не були змушені чекати разом?
10. Чи є в суді приміщення, де адвокати можуть конфіденційно зустрічатися зі своїми клієнтами?
11. Чи з'ясовує суд у присутніх осіб, чи є підстави для надання їм пріоритету в обслуговуванні або чи мають вони особливі потреби?
12. Чи проходять працівники приймальні/канцелярії підготовку з надання допомоги та підтримки особам, які звертаються до суду та можуть перебувати у стані стресу чи страху або належати до вразливих груп?

Цифровізація досудового етапу / етапу розгляду справи

Для держав-членів Ради Європи типовою є ситуація, коли цифрові інструменти та сервіси існують, але ними користується відносно невелика частка користувачів

⁶ Під належним стандартом умов у судах розуміється забезпечення безпечного та захищеного середовища для всіх користувачів, фізична й інформаційна доступність для осіб з інвалідністю та інших вразливих груп, а також підтримання гідних, чистих і комфортних приміщень із належними умовами перебування.

суду. Поряд із подальшим розвитком цифровізації та підвищенням цифрової готовності важливо також розуміти й усувати бар'єри, що перешкоджають користуванню цифровими можливостями. Для цього насамперед необхідно з'ясувати, чи мають користувачі доступ до технологій і чи володіють достатнім рівнем цифрової грамотності для взаємодії із судом і системою правосуддя загалом.

1. Чи проводили суд або міністерство юстиції спеціальну оцінку користувачів суду з метою визначення рівня їхньої цифрової грамотності та доступу до необхідних пристроїв для електронного подання документів?
2. Чи забезпечує система правосуддя мобільні або віддалені цифрові пункти доступу (наприклад, у місцевих бібліотеках чи органах місцевого самоврядування) для допомоги користувачам у цифровому доступі до судових проваджень та участі в них поза межами основної будівлі суду?
3. Чи проводяться обов'язкові тестування за участю користувачів або аудити доступності щодо всіх цифрових судових сервісів перед їх запровадженням у загальне користування?

З метою максимального забезпечення доступності цифрових інструментів і сервісів:

1. Чи можуть позовні заяви або інші процесуальні документи подаватися в електронній формі?
2. Чи є обов'язковим електронне подання окремих документів?
3. Чи мають особи, які здійснюють самопредставництво та не володіють необхідними технічними засобами або навичками, можливість альтернативного подання позовних заяв чи інших документів? Якщо ні, доцільно розглянути такі належні практики:
 - i. можливість подання документів у паперовій формі;
 - ii. Можливість подання документів безпосередньо в суді за допомогою працівника апарату суду.
4. Чи мають особи, які здійснюють самопредставництво, доступ до очних консультаційних або допоміжних послуг, що надаються судом або міністерством юстиції?
5. Чи можуть судді, працівники апарату суду та сторони відстежувати перебіг справи в електронній формі?
6. Чи надає суд у своїх приміщеннях комп'ютери загального користування або електронні термінали (кіоски), спеціально призначені для доступу до електронної судової системи та подання документів?
7. Чи забезпечує суд легкодоступні покрокові інструкції або навчальні матеріали (наприклад, відео, візуальні матеріали чи документи, викладені простою мовою), призначені для навчання користувачів роботі з порталом

електронного подання документів і системами електронного відстеження справ?

Участь у судовому засіданні онлайн⁷

Хоча участь у судових засіданнях у режимі онлайн може забезпечувати більшу зручність та оперативність, ці переваги необхідно збалансувати з ризиками для дотримання належної правової процедури, принципу відкритості правосуддя та можливості судді оцінювати достовірність показань свідків. Держави повинні забезпечити, щоб використання онлайн-формату не створювало перешкод для вразливих учасників процесу. Водночас такий формат залишається неприйнятним для розгляду тяжких кримінальних справ, у яких фізична присутність усіх сторін часто вважається необхідною умовою забезпечення справедливого судового розгляду.

1. Чи можуть судові засідання проводитися в режимі онлайн / дистанційно з використанням електронної ідентифікації та електронного підпису?
2. Якщо сторони повинні прибути до визначеного місця, чи можуть вони дістатися до нього без надмірних труднощів?
3. Чи оснащена достатня кількість залів судових засідань необхідними технічними засобами для проведення онлайн-засідань?
4. Чи проходять судді та працівники апарату суду підготовку з використання відповідних технологій?
5. Чи передбачено належні гарантії захисту персональних даних і приватності?

Альтернативне вирішення спорів (ADR)

З метою зменшення тривалості, вартості та психологічного навантаження, пов'язаних із судовим розглядом, сторони можуть віддавати перевагу врегулюванню спору за допомогою альтернативних процедур. У державах-членах Ради Європи доступний широкий спектр механізмів альтернативного вирішення спорів (ADR), кожен із яких передбачає різний рівень самостійності сторін у визначенні порядку процедури. Чим більша різноманітність таких механізмів, тим ширші можливості мають особи обрати найбільш прийнятний спосіб вирішення спору з урахуванням своїх потреб і характеру правової проблеми. У деяких державах попередня спроба врегулювання спору шляхом ADR є обов'язковою перед зверненням до суду з цивільною або трудовою справою.

1. Чи передбачено законодавством такі види альтернативного вирішення спорів (ADR)⁸:
 - а. медіація

⁷ Див. Керівні принципи щодо використання відеоконференцій у судових провадженнях (CEPEJ, 2021).

⁸ Див. стор. 5 та наступні Глосарію CEPEJ (2020).

- b. примирення
 - c. арбітраж
 - d. переговори
2. Чи передбачено законодавством інші форми ADR?
 3. Чи існує в судах практика або внутрішній нормативний документ щодо спрямування справ на медіацію чи інші форми ADR?
 4. Чи є достатня кількість фахівців у сфері ADR для задоволення потреб?
 5. Чи вимагається від фахівців ADR наявність відповідної спеціальної освіти та акредитації?
 6. Чи активно просуваються механізми ADR державою, зокрема судами?
 7. Чи можуть сторони обирати між онлайн-форматом та очним форматом ADR?

Доступні судові засідання

Участь у справедливому та ефективному судовому розгляді є наріжним каменем правосуддя. Самого лише існування суду недостатньо — він також має забезпечувати середовище, у якому кожна особа може повноцінно й безпечно брати участь у процесі. Цей розділ Контрольного переліку зосереджений на практиках і процедурах, що гарантують усім учасникам процесу, особливо вразливим особам, реальну можливість бути вислуханими. У ньому аналізується, чи організовано зали судових засідань і пов'язані з ними процедури таким чином, щоб вони були доступними та справедливими, з урахуванням особливих потреб осіб, які здійснюють самопредставництво, осіб, для яких мова провадження не є рідною, та інших вразливих груп, аби забезпечити їм можливість орієнтуватися в судовому провадженні з гідністю та впевненістю.

1. Чи мають особи можливість викласти свою позицію у справі та заперечити проти доказів?
2. Чи існує незалежна процедура подання громадянами скарг на дискримінаційне, принизливе та/або неповажне ставлення з боку суду?
3. Чи передбачені засоби правового захисту для осіб, які стали жертвами помилки суду?

Спеціалізовані суди / палати

1. Чи існують спеціалізовані суди та/або спеціалізовані колегії (палати) у складі судів загальної юрисдикції?
2. Якщо так, то у спеціалізованих судах / колегіях (палатах):

- a. Чи мають судді та працівники апарату суду доступ до навчання у відповідній сфері спеціалізації?
- b. Чи мають судді та працівники апарату суду у спеціалізованих судах / колегіях (палатах) доступ до інформації про зміни у соціальному, економічному та культурному контекстах, що впливають на справи, які вони розглядають?

Усні перекладачі та переклад жестовою мовою

- 1. Чи мають особи, які не розуміють офіційної мови судочинства, право на послуги усного перекладача, за потреби — безоплатно?
- 2. Чи мають особи з порушеннями слуху право на послуги перекладача жестової мови, за потреби — безоплатно?
- 3. Чи забезпечують суди надання послуг усного перекладу або можливість оперативного залучення перекладачів для участі у судових засіданнях?

Особи, які беруть участь у справі без представника

- 1. Якщо особа бере участь у справі без представника, чи мають судді та працівники апарату суду достатньо часу та належну підготовку для того, щоб:
 - a. Зрозумілою та простою мовою пояснити суть спору і порядок подальшого розгляду справи?
 - b. Врахувати, що слухання або розгляд справи може потребувати більше часу?
 - c. Надати особі можливість ставити запитання, звертатися за роз'ясненнями або уточненнями під час розгляду справи?
 - d. Забезпечити надання іншої необхідної процесуальної інформації (зокрема щодо уникнення самообвинувачення або процесуальних помилок, розуміння того, які докази є допустимими, а також правил поведінки в суді, включно з належним допитом свідків)?

Вразливі групи

- 1. Чи передбачено спеціальні процедури та належні умови для врахування особливих потреб сторін і категорій справ, що перебувають на розгляді суду (наприклад, за участю неповнолітніх, жертв домашнього, гендерно зумовленого та/або сексуального насильства тощо)?
 - a. Якщо ні, доцільно врахувати такі приклади належної практики:
 - i. Неповнолітні: заходи, зокрема проведення судових засідань у закритому режимі, надання безоплатної психологічної та правової допомоги, призначення куратора, створення дружніх до дитини умов для проведення допиту та облаштування

відповідних приміщень для очікування, застосування спеціальних процедур допиту, обмеження застосування тримання під вартою на стадії досудового розслідування, відеофіксація допитів, участь соціальних служб, підвищена уважність суду під час розгляду таких справ тощо.

ii. Потерпілі, зокрема від домашнього насильства: заходи, зокрема забезпечення спеціальних заходів захисту, проведення судових засідань у закритому режимі, вжиття заходів для уникнення візуального контакту з обвинуваченим, запобігання зайвим або повторним допитам, надання безоплатної правової допомоги, запровадження у судах механізмів невідкладного реагування, інформування потерпілого про звільнення правопорушника тощо.

iii. Потерпілі від торгівлі людьми: заходи, зокрема створення спеціального державного фонду для підтримки потерпілих від торгівлі людьми, забезпечення спеціальних заходів захисту, відеофіксація показань, забезпечення анонімності, надання психологічної та правової допомоги тощо.

2. Чи мають судді та працівники апарату суду належну підготовку для розуміння того, як надавати підтримку різним вразливим групам у суспільстві, зокрема:

a. Неповнолітнім:

i. Якщо ні, доцільно передбачити спеціалізовану підготовку для суддів і прокурорів з питань правосуддя, дружнього до дитини, а також у сфері освіти та/або психології.

b. Потерпілим від насильства та жорстокого поводження, зокрема гендерно зумовленого та домашнього насильства:

i. Якщо ні, доцільно передбачити спеціалізовану підготовку для суддів і прокурорів з питань протидії домашньому насильству, зокрема шляхом включення відповідних тем до програм початкової підготовки або проходження обов'язкового чи рекомендованого навчання перед початком розгляду таких справ.

c. Мігрантам, шукачам притулку, біженцям та особам з інвалідністю:

i. Якщо ні, доцільно передбачити спеціалізовану підготовку для суддів і прокурорів, зокрема шляхом включення відповідних тем до програм початкової підготовки або проходження обов'язкового чи рекомендованого навчання перед початком розгляду таких справ⁹.

⁹ Більшість навчальних програм реалізуються за участю наднаціональних інституцій (зокрема, Агентства Європейського Союзу з питань притулку, Європейської мережі суддівської освіти, Програми HELP Ради Європи, Академії європейського права) та національних установ підготовки суддів.

3. Чи мають сторони, які зазнали насильства чи інших форм жорстокого поводження або перебувають під ризиком їх зазнати, можливість:
 - а. Отримувати допомогу служб підтримки до початку, під час і після завершення судового провадження?
 - б. Давати показання та брати участь у провадженні в безпечних умовах? Це може передбачати, зокрема, фізичне відокремлення від іншої сторони (інших сторін) або надання показань у дистанційному режимі
4. Чи функціонує навколо суду налагоджена система взаємодії з іншими установами сектору правосуддя, а також службами підтримки і механізмами скерування для надання необхідної допомоги?
5. Чи забезпечується належний захист конфіденційної інформації про вразливих учасників процесу (наприклад, шляхом вилучення з текстів судових рішень імен, адрес та інших персональних даних)?